

ЈОВАН ЦВИЈИЋ У СРПСКИМ ЛЕКСИКОГРАФСКИМ ДЕЛИМА XXI ВЕКА

др Владимир Рогановић^{*1}, *др Милеса Стефановић-Бановић*^{**}

* Службени Гласник

** Етнографски институт САНУ

Апстракт: Дело Јована Цвијића обухвата више научних дисциплина и временских периода. Иза њега је остало огромно стваралачко наслеђе, на око 10 000 штампаних страна. Цвијићево дело је, све до данас, предмет проучавања географа, геолога, етнолога, биолога, психолога, филозофа, историчара, социолога. Посвећено му је више од хиљаду радова, монографија и научних скупова. У излагању се утврђује присуство биографских чланака о Јовану Цвијићу у одабраним српским лексикографским делима у XXI веку. Истражује се колики је обим чланака који му је посвећен, шта показује анализа садржаја текстова и који је део богатог Цвијићевог научног деловања најпомније обрађен. Колико је за вредновање дела једног научника важно сагледавање епохе у којој је стварао, толико је и за утврђивање његовог присуства у националним лексикографским делима значајно осврнути се на оне карактеристике епохе које је најснажније осликавају, као и на околности у нашој енциклопедистици. Овај се став односи и на утврђивање присуства највећих духова и научника епохе, попут Цвијића, чије је научно дело, ван сваке сумње, ишло и испред његовог времена. Рад представља прилог у сагледавању савремене рецепције Цвијићевог научног рада у Србији о 150. годишњици његовог рођења.

Кључне речи: Јован Цвијић, лексикографија, биографски чланци, савремена рецепција

Увод

Мало је наших научних прегалаца о којима се толико писало као о Јовану Цвијићу. Упркос томе, интерес за његово дело које задире у више научних дисциплина и у више временских периода, временом не јењава. Напротив, оно је и данас, у време када обележавамо век и по од његовог рођења, присутно у нашој науци и култури.

Замашно дело, које чини више од 1000 библиографских јединица, проучавају географи, геолози, етнологи, биолози, психолози, филозофи,

¹ Контакт: vroganovic@slglasnik.com.

историчари, социолози, цитирају га књижевници, инспиришу се њиме уметници (Станковић, 2006, с. 55). Још је велики Гете, који је и сам један део живота посветио геолошким истраживањима и указао на однос између појединих геолошких слојева и фосилних остатака прадавних становника Земље, говорио да једнострано образовање „није никакво образовање“ јер „морамо, додуше, поћи с једне тачке, али поћи на *више страна*“ (Живојиновић, 2007, с. 218). Цвијић је истински пример научника који је „полазио на више страна“, и стизао куда је наумио.

Подсетићемо на почетку на нека од важнијих издања посвећених Цвијићу – зборнике и монографске публикације, да бисмо добили веродостојну слику о томе како су претходне генерације научника и истраживача доживљавале Цвијића и виделе његово место у нашој науци. Најобимнија књига проистекла је из жеље његових сарадника да на достојан начин обележе 30-годишњицу научног рада Јована Цвијића 1924. године. Из 1927. потиче *Цвијићева књига*, штампана у Српској књижевној задрузи, поводом Цвијићеве смрти. Српска академија наука и уметности је 1957. године у серији Посебна издања, књига ССLXXVI, објавила *Зборник радова у спомен тридесете годишњице смрти Јована Цвијића*. Књига је настала из говора казаних на свечаној академији коју су организовали САНУ и Универзитет у Београду. Године 1965. Географски завод Природно-математичког факултета и Географски институт САНУ посвећују своје зборнике радова стваралаштву Јована Цвијића. Придружује им се и „Гласник Српског географског друштва“, свеска II, посвећена стогодишњици његовог рођења. Богатством обрађених тема и ширином перспектива из којих је сагледано Цвијићево дело истиче се *Зборник радова посвећен Јовану Цвијићу*, произишао из реферата изложених у Бањи Ковиљачи 1965. године, који је из штампе изашао три године касније. Године 1970. САНУ је објавила *Споменицу посвећену стогодишњици рођења Јована Цвијића*. Педесету годишњицу Цвијићеве смрти САНУ је обележила научним скупом. Реферати су објављени 1982. године у серији *Научни скупови*, књига 11. За познавање живота и стваралаштва Јована Цвијића од посебног су значаја су, на пример, рад Васе Чубриловића *Живот и рад Јована Цвијића* (1987) и монографије Милорада Васовића *Јован Цвијић – научник, јавни радник, државник* (1994) и *Јован Цвијић о свом и нашем времену* (1995) (Станковић, 2006, с. 58). Важан издавачки подухват на штампању Цвијићевих дела потиче из 1982. године. Српска академија наука и уметности, „Књижевне новине“ и Завод за уџбенике и наставна средства преузели су обавезу објављивања сабраних дела Јована Цвијића. Објављено је 14 књига. Прва је изашла из штампе 1987, а четрнаеста 1996. године (Станковић, 2006, с. 47–58).

На трагу таквог интересовања за Цвијића, биле су и српска и југословенска енциклопедистика, а занимања за биографију и дело нашег научника – посебно географско – било је и у иностранству.² Поглед у прошлост открива да су чланци о Цвијићу објављивани константно, од прве наше енциклопедије до најновијих издања, па је и у овом погледу међу српским научницима невелик број оних чије је дело на тај начин представљано. Наша прва општа енциклопедија, четворотомна *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка* (Станојевић, 1929) дело је најпознатијег нашег енциклопедисте Станоја Станојевића и групе од 150 аутора, који су 1924. године одважно започели, а 1929. са успехом завршили тај пионирски подухват. Њиме је постављен темељни камен наше модерне енциклопедистике, након више идеја и покушаја да се у нас изради једна општа енциклопедија – покушаја које су сурово пресецали ратови и друштвене околности које су ретко ишле на руку овако комплексним подухватима. Срећом, ниједан од ратова у којима смо учествовали и ниједно од друштвених превирања које су обележила нашу националну историју у XX веку није успео да онемогући њено појављивање. Цвијић је представљен обимним чланком у два ступца, а аутор, академик Павле Вујевић, знаменити географ и метеоролог, веома је студиозно представио свога савременика, и тада светски признатог научника, који је преминуо годину дана пре изласка *Енциклопедије* (16. јануара 1928). Након одреднице, у апозицији, пре податка о датумима рођења и смрти Цвијићеве, стоји да је он „професор географије на Београдском универзитету“. Дакле, његовим деловањем на пољу географије дата је највећа важност, што је генерално случај и са осталим лексикографским делима објављеним до данас. Вујевић је велику пажњу посветио набрајању Цвијићевих најзначајнијих дела која је представио веома стручно и прегледно, према времену објављивања.

Студиозно и стручно Цвијић је представљен и у лексикографским делима издатим након Другог светског рата. Чланке о њему налазимо, између осталог, у *Енциклопедији Лексикографског завода* (Castelo-Firenzuola) и *Енциклопедији Југославије* (Крлежа) из 1956. године, *Малој енциклопедији Просвета* (Бихољи-Мерин и др.) из 1969. године, *Војној енциклопедији* (Гажевић) из 1971. године, *Новој енциклопедији Вук Караџић – Ларус* (Аврамовић) из 1978. године, *Енциклопедији Југославије* (Крлежа) из 1984. године, *Географском лексикону Југославије* (Марковић) из 1988. године, те *Новој Ларусовој енциклопедији* (Поповић) из 1999. године.

² Тако, на пример, у немачком Лексикону географије из 1933. године (Banse, 1933), те у Краткој географској енциклопедији из Москве (Григорьев, 1966) налазимо чланке о Цвијићу.

Колико је за вредновање дела једног научника важно сагледавање епохе у којој је стварао, толико је и за утврђивање његовог присуства у националним лексикографским делима значајно осврнути се на оне карактеристике епохе које је најснажније осликавају, као и на околности у нашој енциклопедистици. Овај се став односи и на утврђивање присуства највећих духова и научника епохе, попут Цвијића, чије је научно дело, ван сваке сумње, ишло и *испред* његовог времена. Због тога је прича о Јовану Цвијићу у српским лексикографским делима XXI века, у исто време и прича о самим српским лексикографским делима тога века. Одговори на питања којима је у првом реду посвећен овај рад, зарад прецизнијих и заснованијих резултата, изискују и кратак поглед на оно што би се могло назвати ширим контекстом, односно на околности у којима данас делује српска лексикографија.

Познато је да је социјалистичка Југославија свој лексикографски центар имала у Загребу, где је Уредбом Владе Федеративне Народне Републике Југославије од 5. октобра 1950. основан Лексикографски завод ФНРЈ, који је деловао за време постојања СФРЈ, али и наставио свој рад после распада некадашње државе, деведесетих година двадесетог века. Познато је, такође, да Србија, нажалост, ни до данас нема институцију чији би примарни задатак и *raison d'être* био стручни и предани рад на изради лексикографских дела. Недостатак једне овакве *кровне* институције, речју Лексикографског завода Србије, надомешћују великим трудом и преданим деловањем наше најзначајније културне и научне институције: САНУ и њени институти и Матица српска. Деловањем стручњака из многобројних научних дисциплина који учествују у комплексном процесу израде енциклопедија, лексикона и речника које објављују САНУ и Матица као и – у мери у којима им то могућности, стручни и материјални ресурси дозвољавају – издавачке куће, пре свега Завод за уџбенике и Службени гласник, односно њихове лексикографске редакције или одељења, ова област науке успева да се одржи у околностима у којима се одвија наш научни и културни живот, а које се не могу оценити ни као лаке ни као повољне.

Са друге стране, савременици смо доба у којем су лексикографска издања у Србији бројна: најбројнија још од утемељитељских прегнућа и пионирских времена са краја XIX и почетка XX столећа, од доба када је Милан Ђ. Милићевић сачинио *Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба* (1888), а Андра Гавриловић дело *Знаменити Срби XIX века* (1903). Само у 2006. години, на пример, говори нам вредна библиографија српских лексикона и енциклопедија Дејана Вукићевића (Вукићевић 2014),

објављено је стотину издања која носе атрибут лексикографских, а у периоду од 2000. до 2013. тај број је десетоструко већи. У овај скуп убрајају се, наравно, и преводна дела, односно страни лексикони и енциклопедије који су доживели своја српска издања. Шта нам такав податак казује?

Већ и први поглед открива садржајну хетерогеност објављених дела. У питању су опште енциклопедије, лексикони широког тематског опсега, биографски лексикони и енциклопедије, речници, дејје, школске енциклопедије и лексикони и бројна друга издања. На основу овога могао би се донети закључак да су квантитет и хетерогеност донели и сразмерно висок квалитет публикованих дела. Помнији увид, пак, даје основ за другачији закључак спрам вредности предметних и биографских чланака који сачињавају ова издања. Без претензије да се у овом сажетом раду анализира њихова вредност, није сувишно истаћи синтетички суд да се у том обиљу само један број лексикографских дела може сврстати у лексикографска у правом смислу те синтагме. У питању су, природно, лексикографска дела које су концепцијски осмишљена и реализована у поменутиим институцијама: САНУ и институтима који у оквиру ње делују и у Матици српској. Та издања – а мисли се првенствено на *Српску енциклопедију* са досад објављена два тома (у три књиге, Попов&Станић, 2011–2013) и *Српски биографски речник* (објављено шест томова, Попов, 2004–2014) – концепцијски, садржајно, по броју и ауторитету уредника и аутора чланака, представљају оно највредније у савременој српској енциклопедистици и лексикографији. Сваки том ових издања која се, нажалост, појављују пред научном и широм јавношћу ређе него што је потребно и ређе него што бисмо желели, значајан је допринос не само српској лексикографији него и српској науци и култури. Зарад што успешнијег осветљавања данашње Цвијићеве рецепције у домаћим лексикографским делима, прилажемо, у основним потезима, најчешће истицане елементе његовога животописа.

Јован Цвијић рођен је у Лозници на Михољдан (12. октобра) 1865. године. Мајка му је потицала из породице Аврамовић, из села Коренита поред Лознице. Отац је био трговац из породице досељеника из Херцеговине. Након гимназијског школовања у Шапцу и Београду, студирао је географију на Београдском универзитету (1884–1888). Године 1889. Министарство просвете и црквених послова Србије одобрило му је стипендију за усавршавање из области физичке географије и геологије на Бечком универзитету, код професора Албрехта Пенка (1889–1892).

Млади Цвијић је у Бечу, граду науке, културе, музике и традиције, провео три године. Докторску дисертацију чији је наслов „Das Krastphänomen versuch einer morphologischen Monographie“ одбранио је у Бечу 1892. године. Био је наш први модерно школовани географ, који ће затим своја знања пренети генерацијама младих које су се школовале у Србији, али ће и својим предавањима на универзитету Сорбона у Паризу упознати европску јавност са свим особеностима Балканског полуострва. Цвијићева дисертација означена је заставничким делом у науци о крашким теренима, појавама и облицима рељефа. У то време имао је само 27 година и обасут је бројним похвалама домаћих и страних научника (Станковић, 2006, с. 15–17).

Научни радови о карсту представљају Цвијићев највећи научни домет у геоморфологији. Са својим докторатом ушао је у светску науку. О карсту као великој и трајној теми којом се бавио скоро четири деценије Цвијић је објавио још 27 радова и студија. Напоредо са тим, Цвијић је проучавао насеља и становништво. Цвијићево научно дело је веома обимно и разноврсно и обухвата све три главне гране географије – физичку географију, антропогеографију и регионалну географију. Својим радом Цвијић је ударио темеље и другим научним дисциплинама као што су етнологија, етнопсихологија, социологија, па и историја (Ристановић, 2005, с. 89).

Био је човек факта. Закључивао је само о ономе што је сам на терену видео и проучио. За добар закључак било му је потребно више података из различитих дисциплина. Рад на терену сматрао је прворазредним, јер то увелико доприноси одређивању места и догађаја, где се успостављају узрочно-последичне везе, манифестују елементи спајања и прожимања, одвајања и изоловања (Станковић, 2006, с. 26).

Целог свог живота Цвијић је радио са заносом великог ентузијасте, придржавајући се увек свог гесла: „Живот је за то да се корисно утроши.“ И заиста, он је свој живот несебично трошио. Пуних 38 година предузимао је велика научна путовања по Балканском полуострву и суседним областима и прокрстарио простор од око 500 000 km² површине да би прикупио изворну грађу (Ристановић, 2005, с. 69–70). Не базирајући се на временске и политичке прилике, лоше путеве, нарушено здравље, тешке услове боравка на планинама, Јован Цвијић је екскурзирао Србијом, Црном Гором, Босном и Херцеговином, Македонијом, околином Солуна. Пео се на Олимп, крстарио приобаљем Босфора и Дарданела. Спуштао се у јаме и пећине. Са Миџора је посматрао горостасну Рилу, у чијим је највишим

деловима први открио трагове плеистоцене глацијације. Боравио је поред Дунава у Ђердапу, више пута био у источној Србији, картирао Власинску тресаву, мерио температуру извора и врела. Истраживао је Боку Которску и пео се на Дурмитор, постојбину својих предака.³ На научним екскурзијама Јован Цвијић заповедао је разговоре са људима из народа. Слушао је излагање њихових мисли и расуђивања и наводио их на причање о стварима које су га интересовале и у којима би се огледале карактеристичне стране народне душе. Све што је од значаја бележио је, а огроман број иоле знатнијих примера и цртица стално је памтио и умео верно и пластично причати. Важно је поменути и да је Цвијићев неуморни научни рад красио и врхунски стил и леп језик којим је све описивано (Станковић, 2006, с. 27–31).

После четворогодишњих студија у Бечу и доктората из географије и геологије, Цвијић је указом Српског краљевског намесништва 1893. године, постављен за редовног професора географије на Великој школи у Београду. Следеће године основао је Географски завод, који постаје значајан центар географског и антропогеографског научног рада, а из којег се развио данашњи Географски факултет Универзитета у Београду. На Великој школи основао је и Етнолошки семинар, а у колекцији Етнографског зборника покренуо издавање многих књига „насеља српских земаља“. Године 1906/07. и 1919/20. био је ректор Универзитета у Београду. Истакао се педагошким и научним радом окупљајући велики број младих, способних научних радника и основао Српско географско друштво (1910), чији је председник био до краја живота (Ристановић, 2005, с. 38).⁴

³ „Источна Србија, Шара, Крањска, Истра, Далмација, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Алпи, Рила, Албанија, Македонија... Тешко је поверовати – пише у меморијалном музеју Јована Цвијића у Београду – да је човек који је написао читаву библиотеку научних дела и низ година провео на универзитетској катедри имао толико неисцрпне енергије да проведе једну четвртину свог живота на тешким, често непроходним путевима, да пропешачи и пројаше хиљаде километара, да стигне скоро до сваког кутка Балканског полуострва. Цвијић је на својим научним екскурзијама прошао и многе области бивше Аустро-угарске, француске Алпе и јужну Француску, Немачку, Швајцарску, јужну Русију, полуострво Крим, фјордове у Норвешкој, скоро целу Италију, Сицилију са острвима Липари, јужне Карпате и део Мале Азије.“ (Ристановић, 2005, с. 50–51)

⁴ Иницијативом и залагањем Цвијића као ректора основани су Филозофски факултет у Скопљу, Правни факултет у Суботици, Медицински, Пољопривредни и Теолошки факултет у Београду. Њему припада и заслуга за избор квалитетног наставничког кадра, за материјално јачање Универзитета, такође за очување и проширење аутономије Универзитета, не само у самосталном избору наставника него и у слободном истраживању научних погледа и политичких уверења његових наставника и студенаца (Ристановић, 2005, с. 38).

Знатан део своје делатности Цвијић је посветио Српској академији наука. Године 1896, у својој 30. години изабран је за дописног, а 1899. године за редовног члана. Покренуо је у Академији за науку значајну серију *Насеља и порекло становништва* и био јој је уредник. Један број угледних научних едиција појавио се у Академији његовом иницијативом и стварањем (Глигорић, 1970, с. 7–8).

За председника Академије Цвијић је изабран 12. априла 1921. године и на тој дужности остао је до своје смрти. Умро је у Београду, 16. јануара 1927. године, у 62. години, остављајући иза себе значајно дело у више научних области.

Јован Цвијић је добио бројна одличја и признања. Био је, између осталог, дописни члан Југословенске академије знаности и умјетности из Загреба, Италијанске академије књижевности и уметности из Рима, Краљевског друштва из Прага, Ученог друштва из Атине, географских друштава из Лондона, Берлина, Прага, Варшаве, Беча, Минхена, Женева, Нојштатела, Букурешта, Амстердама, Будимпеште, Друштва за испитивање источних земаља из Беча, Социолошког друштва из Париза. Био је почасни члан Чешке академије наука у Прагу, Свесавезног географског друштва СССР итд. (Станковић, 2006, с. 53)

Надовезујући се на овај низ написа, указаћемо на место које су уредници и аутори српских лексикона и енциклопедија у XXI веку доделили Јовану Цвијићу. Какве податке ти чланци пружају у истраживању рецепције овог научника у нашем културном простору на средини друге деценије XXI века?

Важност коју лексикографска дела имају у заснивању представе о личностима и догађајима који су обликовали националну историју и културу, несумњив је и вишезначан. Она су драгоцен мајдан из кога заинтересовани читалац може брзо, компендиозно и, изнад свега, фактографски тачно и сажето доћи до потребне информације.

Лексикони, енциклопедије и речници су поуздан ослонац истраживачу, чак и у временима када интернет у својем убрзаном развоју (пре)узима примат, заправо можда управо *због тога*. Користећи се често непровереним информацијама које нуди несагледиви простор интернета, могућност да се упадне у замку произвољности, априористичности или једноставно нетачности, расте оном прогресијом којом расте и број извора који су на

располагању кориснику интернета. Притом, и они чланци који се могу сматрати вредним и поузданим извором најчешће су пренети из неког лексикографског издања или монографске публикације, рецимо из неке од светски познатих енциклопедија попут *Британике* или *Ларуса*.

Посматрајући Цвијића кроз призму српске лексикографије ХХИ века може се изнети хипотеза да његово присуство одговара значају који је имао за нашу науку, културу и нацију. Штавише, истражујући релевантну грађу стоји закључак да у Србији у ХХИ веку није објављено значајније лексикографско дело које није посветило простор Јовану Цвијићу. У том смислу приметан је континуитет са ранијим периодима у развоју наше науке још од међуратног доба. Цвијић ни данас не излази из фокуса наших лексикографа што ћемо покушати да прикажемо сажетим прегледом чланака који су му посвећени у пет одабраних лексикографских дела. Наш први поглед окренут је ка два поменуто издања, али једина констатација коју је могуће донети јесте да ни у једном од њих нема биографског чланка о Цвијићу, јер је *Српска енциклопедија* „стигла“ до слова „Б“, а *Српски биографски речник* до слова „М“.

Квалитет, информативност и вредност досад објављених биографских чланака не остављају простор за сумњу да ће и написи о Цвијићу бити сачињени на равни на којој су и досад објављени чланци.

Енциклопедија српског народа (Љушић, 2008) доноси сразмерно обиман чланак о нашем научнику. Већ и сама чињеница да су се стручњаци из три различите научне дисциплине коауторски прихватили посла да напишу чланак, говори о интенцији уредништва да се Цвијић прикаже и као географ, како је наведено у апозицији, и као етнопсихолошки истраживач Балкана, те професор и човек који је обављао државничке дужности, посебно у току Првог светског рата. Стручно су приказани маркантни елементи из животописа овог научника, а попис библиографске грађе урађен је поуздано и са жељом да се из мноштва његових радова издвоје најважнији и они који осликавају распон његовог деловања. Како то енциклопедистички приступ грађи и захтева, у чланку нису директно изнети судови о значају личности о којој се пише, већ читалац може о томе веома јасно да просуди ишчитавајући чланак који и обимом, од два и по ступца, износи став аутора и уредништва о Цвијићу. Компарације ради, Иву Андрићу и Милошу Црњанском је посвећен је по један стубац.

И у протеклих петнаест година у нашој лексикографији приметна је тенденција да се састављају избори историјских личности које су оставиле

најдубљег трага на нашу науку, културу и историју. Почетак новог века и тежња да се анализирају догађаји и личности који су обележили прошли век, утицао је на то да број оваквих дела буде веома висок. Оваква тежња не представља новину нити је карактеристична само за актуелни тренутак српске лексикографије. Напротив, подсетили смо да су овакви избори репрезентативних личности, засновани на различитим критеријумима, присутни још од краја XIX века и да су у великом броју овако концепцијски заснована издања представљана читаоцима и током XX века. Иако суочени са истински тешким задатком да створе адекватан азбучник који би на најпогоднији начин осликао намере да се међу стотину или хиљаду личности нађу најадекватније, уредници оваквих издања преузимали су неизбежан ризик и те личности представљали биографским чланцима. У пројектима оваквога типа, сачинити добар азбучник подједнако је тешко, а често и теже, него написати саме чланке. Сваком је лексикографу добро познато да је управо азбучник онај темељ на којем се гради читаво лексикографско дело и да често његова израда, уколико се поштују сви потребни научни принципи и критеријуми, траје и дуже него писање и редиговање чланака. Јер, постоје лексикографска дела у којима квалитет чланака варира, али несумњиво је тешко, па и немогуће, пронаћи значајан лексикон или енциклопедију у којима је азбучник лоше сачињен.

Међу мноштвом оваквих издања, вредело би истаћи два биографска лексикона и представити чланке о Јовану Цвијићу у њима: *Лексикон 1000 личности у уџбеницима историје* (Јовановић, 2004) и биографски лексикон *Срби који су обележили XX век* (Милановић, 2006). Први лексикон је, како се и у поднаслову истиче, намењен у првом реду наставницима и ученицима основних и средњих школа и створен са намером, како аутор истиче у „Предговору другом, измењеном и илустрованом издању“, да ученике научи да користе енциклопедије. У овом лексикону аутор унеколико одступа од устаљених лексикографских регула, јер се у текстовима обрађене личности асоцијативно повезују са другим историјским и фиктивним личностима и догађајима, а све у циљу да се ученик што боље снађе у изнетој грађи. Цвијић је, тако, у апозицији представљен као „српски географ светског гласа“, а потом се нижу подаци о његовом животу и делима и овога пута са највећим акцентом на његовом географском деловању. Рецепцију код младих читалаца овог дела поспешују цитати који својом упечатљивошћу и снагом изнете речи често остају упамћени више и дуже од назива неког дела или године рођења. Тако је за ову прилику веома умешно одабран познати суд Владимира Ћоровића о Цвијићу, који са њему својственом вештином за синтетичко виђење, у чланку „Национални значај Јована Цвијића“, између осталог,

пише: „У нашој науци било је неколико људи високе вредности који су вршили моћан утицај на своје ђаке и стварали своје школе, али сем Јована Цвијића ми нисмо имали ниједног који је у толикој мери, и са неоспорним ауторитетом, утицао не само на ученике него и на цело друштво.“ (Ђоровић, 1990, с. 512)

У двојезичном, српско-енглеском лексикону *Срби који су обележили XX век* (Милановић, 2006) Цвијић је „добрио“ целу страну. Чланак није пуки скуп биографских података. Цвијић се у апозицији описује као „најсвестранији научник и највећи познавалац Балканског полуострва првих деценија XX века, веома цењен у свету, чије се име и данас с поштовањем помиње“, а у закључку као најутицајнији српски интелектуалац у осетљивом периоду српске историје и науке у којем је живео и стварао. Између тога, студиозно се и опширно говори о животу и делу научника.

О Цвијићу се концизно и прецизно пише и у сажетом издању *Енциклопедија Британика* у десет томова из 2005. године (Мишић), потом и у *Српској породичној енциклопедији* истих издавача (Вукићевић, 2006), као и у издању *Сова: велики породични лексикон* из 2011 (Јовановић). Све те чланке карактеришу јасно изнети биографски подаци и апострофирање Цвијића као значајног географа. Њихов значај огледа се и у чињеници да су штампани у високим тиражима и да су доступни најширим читалачким круговима који се поуздано могу обавестити о великану наше научне мисли.

У многим савременим издањима, лексикографским и монографским као и интернет-порталима, предано се продубљују различити делови Цвијићеве научне заоставштине. У протеклих пет година пажњу научне јавности привукли су, између осталих: први том едиције *Лексикони националних паркова Србије – Бердан* (Миловановић-Пешић, 2015), затим едиција „Корени“ у којој су објављена фототипска издања из *Српског етнографског зборника* и студије о пореклу српских породица, њихових обичаја и миграционих кретања, објављених у Српском етнографском зборнику и низу других издања; али и интернет-портал *Појмовник српске културе* (Појмовник 2015), који захваљујући доброј организацији података омогућава свеобухватно и поуздано истраживање и пружа корисне и поуздане информације из области, етнологије, антропологије, лингвистике и других хуманистичких дисциплина.

Закључак

Јубилеји и прославе су за то да се савременост боље и ближе упозна са плодовима и резултатима великих претходника, а исто тако са примерима њиховог великог ангажовања и пожртвовања за прогрес духа и мисли човекове, као и са њиховим племенитим порукама (Глигориф, 1970, с. 7–8).

Резимирајући овај кратки преглед, може се са задовољством изнети констатација да је српска лексикографија XX века, иако оптерећена бројним проблемима, пружила значајан допринос у приказивању живота и дела Јована Цвијића данашњим читаоцима.

Напомена

Рад је резултат истраживања на пројекту Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије. Израда мултимедијалног интернет портала „Појмовник српске културе” (бр. 47016), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Литература

- Аврамовић, Миодраг (ур.). (1978). *Нова енциклопедија у боји, Вук Караџић-Larousse*. Београд: Вук Караџић.
- Бихољи-Мерин, Ото и др. (ур.). (1969). *Мала енциклопедија Просвета: општа енциклопедија* (том 2). Београд: Просвета.
- Вукићевић, Даница и др. (ур.). (2006–2007). *Српска породична енциклопедија* (томови 1–11). Београд: Народна књига Београд – Политика.
- Вукићевић, Дејан. (2014). *Библиографија српских енциклопедија и лексикона*. Београд: Завод за уџбенике.
- Гавриловић, Андра. (1903). *Знаменити Срби XIX века (1800–1900)*. Загреб: З. и В. Васић
- Григорьев А. А. (1960–66). *Краткая географическая энциклопедия*. Москва: Советская энциклопедия.
- Живојиновић, Бранимир (избор и прев.). (2007). *Гетеове мисли*. Београд: Артист, Београд.
- Јовановић, Јелка (ур.). (2011). *Сова: велики породични лексикон*, главни и одговорни уредник Јелка Јовановић. Београд: Младинска књига.
- Јовановић, Небојша. (2004). *Лексикон 1000 личности у уџбеницима историје: приручник за ученике и наставнике основних и средњих школа*, (2. изд.). Нови Сад: Платонеум.
- Љушић, Радош (ур.). (2008). *Енциклопедија српског народа*. Београд: Завод за уџбенике.

- Милановић, Милена (ур.). (2006). *Срби који су обележили XX век: биографски лексикон: пет стотина личности. Serbs Who Marked The 20th Century: biographical lexicon: five hundred persons*. Београд: Јефимија ЈК.
- Милићевић, Милан Ђ. (1888). *Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба*. Београд: Српска краљевска штампарија.
- Миловановић-Пешић, Ана (ур.). (2015). *Ђердап*. Едиција „Лексикони националних паркова Србије“. Београд: Службени гласник, Београд: Географски институт „Јован Цвијић“, Београд: САНУ, Доњи Милановац: Национални парк Ђердап.
- Мишић, Милан (ур.). (2005). *Енциклопедија Британика* (томови 1–10). Београд: Народна књига – Политика.
- Појмовник српске културе*. (2015). Преузето са: <http://www.etno-institut.co.rs/cir/pojmovnik/pojmovnik.php>
- Попов, Чедомир (ур.). (2004–2014). *Српски биографски речник*. Нови Сад: Матица српска.
- Попов, Чедомир и Станић, Драган (ур.). (2011–2013). *Српска енциклопедија*, (томови 1–2). Нови Сад: Матица српска, Београд: Српска академија наука и уметности, Београд: Завод за уџбенике.
- Ристановић, Слободан В. (2005). *Јован Цвијић*. Београд: ИА „КСЕ-НА“.
- Станковић, Стеван М. (2006). *Јован Цвијић: Живот и дело*. Београд: Интерсистем.
- Ђоровић, Владимир. (1990). *Портрети из новије српске историје*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Љубриловић, Васа. (1987). Живот и рад Јована Цвијића. У: Цвијић Ј. *Карст: географска монографија* (с. 13–194). Београд: САНУ.
- Banse, Ewald. (1933). *Lexikon der Geographie*. Leipzig: Carl Merseburger.
- Castelo-Firenzuola (ur.). (1956). *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* (tom 2). Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
- Gažević, Nikola (ur.). (1971). *Vojna enciklopedija* (tom 2). Beograd: Vojnoizdavački zavod.
- Krleža, Miroslav (ur.). (1956). *Enciklopedija Jugoslavije* (tom 2). Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ.
- Krleža, Miroslav (ur.). (1984). *Enciklopedija Jugoslavije* (tom 3). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Marković, Jovan Đ. (1988). *Enciklopedijski geografski leksikon Jugoslavije*. Sarajevo: Svjetlost.
- Popović, Žorž i dr. (1999). *Nova Larousse enciklopedija* (tomovi 1–3). Zemun: JRJ.
- Stanojević, Stanoje. (1929). *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*. Zagreb: Bibliografski zavod.